

Михайленко Р. В. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1689-4382>

Правова держава й трансформації власності

Мета. У статті автор прагне дослідити, яких видів набуває власність у сучасній правовій державі. Сучасне суспільство є складним утворенням, розвиток якого залежить від розробки багатьох компонентів, і його результатом є розширення політичних, правових та економічних підсистем суспільства загалом. Значну роль у цьому відіграє власність. Саме проблемі власності та правової держави присвячено статтю. Феномен власності, яка є важливим фактором розвитку суспільства, держави та свободи людини розглянуто як філософську категорію власності. Основне завдання автора статті – дослідження власності, наближення до сутності цього явища. **Методологія.** Методологічною підставою наукового пошуку є сукупність світоглядних і філософських принципів наукового пізнання, методологічних підходів, загальних методів мислення, філософських і загальнонаукових методів, використання яких забезпечило обґрунтованість і достовірність результатів дослідження базових цінностей. Методи дослідження зумовлені його характером. У статті передусім використано діалектичні та системно-структурні методи, методи логіки. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що досліджено специфічні зв'язки у взаємодії між сучасною правовою державою та формами власності. **Висновки.** Під час дослідження проаналізовано основні концептуальні підходи до розуміння природи власності як філософської категорії, окреслено значущу філософську концепцію власності, її вплив на формування суспільних відносин в економічному, соціальному, правовому, політичному й державному способі регулювання та організації суспільного буття.

Ключові слова: правова держава; приватна власність; філософська категорія власності; власність; право власності; інтелектуальна власність.

Вступ

У сучасному суспільстві інститут власності є рушійною силою економіки, чинником, від якого залежать усі інші сфери суспільного життя. З появою економічної нерівності, приватної власності й експлуатації, тобто – держави, виникла політична демократія. Її розвиток у класовому суспільстві пов'язаний з державою як із заснуванням політичної влади.

«Не можна заперечувати, що однією з головних причин об'єднання індивідумів у соціум була турбота про збереження майна від зазіхань як інших членів племені чи роду, так і сусідніх племен. Однак відсутні історичні свідчення про наявність ідилічних відносин між членами додержавних людських об'єднань, де порядок підтримувався переважно силою та авторитетом вожака. Відповідно, процес виділення із загального майна племені чи роду частки, яка мала належати одному з його членів, а головне – розмір цієї частки, залежав не від добровільної згоди інших, а від того, якою реальною силою володів претендент на цю частку» (Butenko, 2016, p. 192).

Політична теорія правової держави бере початок з античності. Давньогрецький філософ Платон переконував, що державність можлива там, де панують справедливі закони. Отже, коли йдеться про правову державу, цікавим є і дослідження взаємодії форм власності.

Мета і завдання дослідження

На підставі вищевказаного сформовано мету: дослідити, яких видів набуває власність і як

вона розвивається в правовій державі. А справжнє завдання полягає в тому, щоб створити умови для дійсного засвоєння кожним індивідом всього багатства культури, накопиченого в межах правової держави, власності та її форм.

Виклад основного матеріалу

Правовою можна вважати таку державу, в якій визнано пріоритет прав людини перед правами будь-якої спільноти, прав народу перед правами держави, де визначальним пунктом громадського регулювання є інтереси особистості, які, як і гідність людей, є беззаперечними цінностями, де авторитет сили чи майна витіснені авторитетом людяності, освіченості, компетентності. Це держава, у якій панує закон, єдиний для влади усіх рівнів, партій і громадських організацій, посадових осіб й окремих громадян. Існування людей у ній ґрунтується не на простій опіці з боку держави, а на захищеності законом, коли не держава нав'язує громадянину права й обов'язки, а громадянин дотримується встановлених правил через те, що вони відповідають його особистим інтересам.

Утвердження правової держави є важливою віхою в розвитку свободи індивіда й суспільства. Проголошені в правових державах індивідуальна свобода, рівноправ'я та невтручання держави в справи індивіда не зашкодили монополізації економіки з її періодичними кризами, жорсткої експлуатації, загостренню соціальної нерівності та класової боротьби. Глибока фактична нерівність знецінила рівноправність громадян, перетворила

можливість використання конституційних прав на привілей заможних класів.

Науковці стверджують, що «надзвичайно важливим чинником у формуванні правової держави є правова культура правлячої еліти – групи людей, які посідають високі сходинки у владі. До нинішньої правлячої еліти повинні належати ті люди, котрі захищають Україну, живуть духовними потребами українського народу й людства, творять нові знання та політику, прислухаючись до своєї совісті, свідомо працюють над проблемами сучасного державотворення. Показниками правової культури сьогодні можна вважати таке: відповідність права вимогам справедливості та свободи; якість системи законодавства; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб; участь громадян в управлінні державою; якість роботи правоохоронних органів і посадових осіб; стан законності й правопорядку; правові знання; авторитет і належний ступінь розвитку юридичної науки; реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності» (Kasyniuk, & Melnyk, 2019, p. 31). Правова держава є необхідною для створення соціальної держави, яка може бути побудована лише на її підґрунті.

Як слушно зауважує В. Іванова, «соціальна держава є наступним історичним етапом у процесі розвитку правової держави, її якісною характеристикою, оскільки, по-перше, втілення ознак правової держави є міцним фундаментом для нормативного закріплення й реалізації положень соціальної держави, по-друге, історично в Європі виникнення та подальший розвиток соціальної держави відбувалися виключно на основі розвиненої правової державності» (Ivanova, 2019, p. 349). За своєю природою власність пов'язана з державою: «Гарантом функціонування й розвитку інституту власності (як і будь-якого іншого соціального інституту) є держава» (Petrovskyi, 2017, p. 94). Сучасна держава передбачає певні форми власності та визначає право власності. Право власності як повне, виключне та забезпечене панування особи над річчю надає людині кращі та найсприятливіші умови для душевної та трудової напруги в господарюванні. Коли над якою-небудь групою власників або над усією країною нависає загроза примусового, а тим паче безповоротного відчуження власності, то це підриває довіру власника до речей і людей, і несе велику шкоду для господарства країни. Коли держава відкидає право людей на самостійну господарську діяльність і на приватну власність, то це прирікає людей до безгосподарності та занепаду духу. Тому приватна власність є тією формою володіння та праці, котра створює найсприятливіші фактори для господарської діяльності людини.

Сучасна правова держава передбачає різні форми та права власності. Так, В. Кушнерук зауважує: «Традиційно поділ права власності на

види проводиться за формами власності або за суб'єктами права власності (що фактично є модифікованим різновидом попередньої класифікації). Слід зазначити, що Конституція України передбачає три економічні форми власності: приватну, державну, комунальну. Ці економічні відносини власності мали б відповідати праву приватної власності, праву державної власності, праву комунальної власності» (Kushneruk, 2019, p. 45).

Сучасне суспільство істотно змінює статус і значення власності. Слушною є думка, що «володіння інформаційними ресурсами та можливість їх швидкого опрацювання відіграє найважливішу роль у досягненні провідних позицій в усіх сферах суспільного життя» (Korolchuk, 2018, p. 29). Важливим елементом правової держави стає інтелектуальна власність. Інтелектуальна власність вносить важливе значення в природу розуміння власності загалом. Інтелектуальна власність має свою істотну специфіку, що полягає в нематеріальній природі об'єктів права інтелектуальної власності, творчому характері праці з їх створення, тобто це інститут власності на нематеріальні блага (Baum, Cooper, & Lusk-Stover, 2018; Bolatto, Naghavi, Ottaviano, & Zajc, 2019; Stovpets 2016). І тут не зовсім придатна класична форма триади правомочностей власника. У сучасному світі об'єкти права інтелектуальної власності мають вагомe значення в забезпеченні конкурентоздатності товарів і послуг і стають вирішальним фактором економічного та соціального розвитку. Тому будь-яка держава, яка прагне досягти високого рівня життя своїх громадян, повинна створити дієву систему захисту інтелектуальної власності. Країни приймають закони з охорони інтелектуальної власності, зважаючи на два основні фактори: по-перше, вони прагнуть законодавчо оформити немайнові та майнові права авторів на їхні твори та право суспільства на доступ до них; по-друге, уряди країн свідомо намагаються заохочувати творчість, сприяти поширенню та застосуванню результатів творчої праці, а також створюють умови для вільної торгівлі в інтересах економічного та соціального розвитку. Таким чином, наявність дієвої системи захисту й стимулювання інтелектуальної власності – неодмінна умова розвитку держави: «Інтелектуальна діяльність стає головною умовою економічного поступу, а інтелектуальна власність – найважливішим та найціннішим ресурсом для досягнення цієї мети. Забезпечення конкурентоспроможності економіки неможливе без усвідомлення ролі інтелектуальної власності й опанування навичками управління нею» (Cherep, & Kuznetsova, 2018, p. 189). Але в Україні є багато проблем у сфері інтелектуальної власності, що вирішуються дуже повільно. Науковці стверджують, що «входження України до кола країн, де гарантовано

захищається інтелектуальна власність кожного громадянина, є дуже повільним. Це обумовлено, перш за все, непослідовними діями з боку органів державної влади щодо охорони інтелектуального продукту, відсутністю продуманої послідовної інноваційної політики, недосконалістю законодавчої бази тощо» (Luniachek, Ruban, Timaniuk, Fesenko, & Chernenko, 2017, p. 4). В умовах сьогодення феномен інтелектуальної власності в Україні потребує новітніх підходів щодо регулювання з боку держави, адже прослідковується слабкість і нестабільність у його становленні протягом останніх років. Ця ситуація може призвести до ще більшого безладу та майнового розшарування в суспільстві. Інтелектуальна власність спонукає до творчої праці. Творча праця є базовою умовою становлення індивідуальної цілісності людини.

Наукова новизна

У різні часи й історичні періоди людство прагнуло відстежити динаміку розвитку феномену власності. Попередній досвід дає підстави виявити та врахувати як негативні, так і позитивні аспекти в усвідомленні природи власності. Зазначену проблему таким чином ще не розглядали. Отже, наукова новизна дослідження полягає в тому, що досліджено специфічні зв'язки у взаємодії між сучасною правовою державою та формами власності.

Висновки

Суперечливий процес розвитку суспільних відносин, зростання ролі суб'єктів цих відносин, людини, особистості зумовлює потребу в пошуці оптимальних шляхів функціонування, збагачення форм життя суспільства.

Важливим фактором є власність. Без врахування відносин власності не можна глибоко з'ясувати сутність будь-якого економічного явища (Kaas, Mellert, & Scholl, 2020). Головний засіб, завдяки якому можна поступово повернутися до нормального життя, – це радикальні зміни відносин власності та формування в нашій економічній системі незалежної фігури приватного власника – людини, яка б працювала для забезпечення власних інтересів через задоволення потреб суспільства. Власність є стимулом трудової діяльності (Butenko, 2018).

Встановлено, що відносини власності виникають унаслідок відносин між людьми, групами людей, державою з приводу привласнення – відчуження матеріальних або нематеріальних благ. Зазначено, що правова держава визначає нові пріоритети стосовно форм власності. Акцентовано на важливості впровадження державою політики щодо формування та розвитку інституту власності, від якої цілком залежить майбутнє процвітання або занепад держави.

REFERENCES

- Baum, D.R., Cooper, R., & Lusk-Stover, O. (2018). Regulating market entry of low-cost private schools in Sub-Saharan Africa: Towards a theory of private education regulation. *International Journal of Educational Development*, 60, 100-112. doi: 10.1016/j.ijedudev.2017.10.020.
- Bolatto, S., Naghavi, A., Ottaviano, G., & Zajc, K. (2019). *Intellectual Property and the Organization of the Global Value Chain*. University of Bologna. Retrieved from <https://ideas.repec.org/p/cep/cepdp/dp1673.html>
- Butenko, S.S. (2016). Pytannya vlasnosti v konteksti teorii suspilnoho dohovoru [Property issues in the context of social contract theory]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 2, 189-197. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_2_18 [in Ukrainian].
- Butenko, S.S. (2018). *Filosofsko-pravovyi vymir vlasnosti yak osnovy demokratii [Philosophical and legal dimension of property as the basis of democracy]*. Kyiv: Kandyba T.P. [in Ukrainian].
- Cherep, O.H., & Kuznetsova, A.Ye. (2018). Intelektualna vlasnist ta yii vplyv na konkurentospromozhnist [Intellectual property and its impact on competitiveness]. *Ekonomichnyi prostir, Economic space*, 137, 180-189. doi: 10.30838/P.ES.2224.250918.190.238 [in Ukrainian].
- Demchysyak, R. (2017). Instytutsiina sutnist derzhavy u svitovii politychnii dumtsi [Institutional essence of the state in world political thought]. *Humanitarian Vision*, 3(2), 31-36. doi: <https://doi.org/10.23939/shv2017.02.031> [in Ukrainian].
- Ivanova V.S. (2019). Pravova derzhava: analiz filosofofsko-pravovykh kontseptsii [Rule of law: analysis of philosophical and legal concepts]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, Legal scientific electronic journal*, 5, 347-349. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/84> [in Ukrainian].
- Kaas, L., Mellert, J., & Scholl, A. (2020). Sovereign and private default risks over the business cycle. *Journal of International Economics*, 123. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2020.103293>.
- Kasyniuk, L.A., & Melnyk, E.A. (2019). Pravova derzhava ta problemy stanovlennia yii v Ukraini [The rule of law and the problems of its formation in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, Legal scientific electronic journal*, 6, 28-32. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/4> [in Ukrainian].
- Korolchuk, L. (2018). Rushiini syly rozvytku novoi svitovoi tsyvilizatsii: imperatyv sotsialnoho intelektu [Driving forces of the new world civilization: the imperative of social intelligence]. *Humanitarian vision*, 4(2), 26-31. doi: <https://doi.org/10.23939/shv2018.02.026> [in Ukrainian].

- Kushneruk, D.V. (2019). Pravova pryroda ta osoblyvosti prava derzhavnoi vlasnosti [Legal nature and features of state property law]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia, Law and public administration*, 2(35), 44-48. doi: <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.8> [in Ukrainian].
- Luniachek, V.E., Ruban, N.P., Timaniuk, V.M., Fesenko, N.S., & Chernenko, Yu.Yu. (2017). Osvita v sferi intelektualnoi vlasnosti yak umova staloho rozvytku derzhavy [Education in the field of intellectual property as a condition for sustainable development of the state]. *ScienceRise. Pedagogical Education*, 11, 4-9. doi: 10.15587/2519-4984.2017.116197 [in Ukrainian].
- Mykhailenko, R. (2020). Vlasnist i derzhava v konteksti filozofsko-pravovoho osmyslennia [Property and the state in the context of philosophical and legal understanding]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1(19), 53-57. doi: <https://doi.org/10.33270/02201901.53> [in Ukrainian].
- Petrovskiy, P. (2017). Problemy ta perspektyvy rozvytku sotsialnoho instytutu pryvatnoi vlasnosti v Ukraini [Problems and prospects of development of the social institution of private property in Ukraine]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia, Efficiency of public administration*, 3(52), 91-97. doi: <https://doi.org/10.33990/20704011.52.2017.149423> [in Ukrainian].
- Stovpets, O.V. (2016). Instytut intelektualnoi vlasnosti v konteksti sotsialno-filozofskoho bachennia problemy spivvidnoshennia informatsii, znan ta innovatsii [Institute of intellectual property in the context of socio-philosophical vision of the relationship between information, knowledge and innovation]. *Filosofski obrii, Philosophical horizons*, 35, 27-38. doi: <https://doi.org/10.33989/2075-1443.2016.35.175101> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Baum D. R., Cooper R., Lusk-Stover O. Regulating market entry of low-cost private schools in Sub-Saharan Africa: Towards a theory of private education regulation. *International Journal of Educational Development*. 2018. No. 60. P. 100–112. doi: 10.1016/j.ijedudev.2017.10.020.
- Bolatto S., Naghavi A., Ottaviano G., Zajc K. Intellectual Property and the Organization of the Global Value Chain. University of Bologna, 2019. URL: <https://ideas.repec.org/p/cep/cepdp/dp1673.html>.
- Бутенко С. С. Питання власності в контексті теорії суспільного договору. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2. С. 189–197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_2_18.
- Бутенко С. С. Філософсько-правовий вимір власності як основи демократії : монографія. Київ : Кандиба Т. П., 2018. 188 с.
- Череп О. Г., Кузнецова А. Є. Інтелектуальна власність та її вплив на конкурентоспроможність. *Економічний простір*. 2018. № 137. С. 180–189. doi: 10.30838/P.ES.2224.250918.190.238.
- Демчишак Р. Інституційна сутність держави у світовій політичній думці. *Humanitarian Vision*. 2017. Vol. 3. No. 2. P. 31–36. doi: <https://doi.org/10.23939/shv2017.02.031>.
- Іванова В. С. Правова держава: аналіз філософсько-правових концепцій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 347–349. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/84>.
- Kaas L., Mellert J., Scholl A. Sovereign and private default risks over the business cycle. *Journal of International Economics*. 2020. Vol. 123. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2020.103293>.
- Касинюк Л. А., Мельник Е. А. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 28–32. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/4>.
- Корольчук Л. Рушійні сили розвитку нової світової цивілізації: імператив соціального інтелекту. *Humanitarian vision*. 2018. Vol. 4. No. 2. С. 26–31. doi: <https://doi.org/10.23939/shv2018.02.026>.
- Кушнерук Д. В. Правова природа та особливості права державної власності. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). С. 44–48. doi: <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.8>.
- Луначек В. Е., Рубан Н. П., Тіманюк В. М., Фесенко Н. С., Черненко Ю. Ю. Освіта в сфері інтелектуальної власності як умова сталого розвитку держави. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2017. № 11. С. 4–9. doi: 10.15587/2519-4984.2017.116197.
- Михайленко Р. Власність і держава в контексті філософсько-правового осмислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1 (19). С. 53–57. doi: <https://doi.org/10.33270/02201901.53>
- Петровський П. Проблеми та перспективи розвитку соціального інституту приватної власності в Україні. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 3 (52). С. 91–97. doi: <https://doi.org/10.33990/20704011.52.2017.149423>.
- Стовпець О. В. Інститут інтелектуальної власності в контексті соціально-філософського бачення проблеми співвідношення інформації, знань та інновацій. *Філософські обрії*. 2016. Вип. 35. С. 27–38. doi: <https://doi.org/10.33989/2075-1443.2016.35.175101>.

Стаття надійшла до редколегії 16.03.2021

Mykhailenko R. – Doctor of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1689-4382>

Constitutional State and Property Transformation

Purpose. *The author seeks to investigate what kinds of property are acquired in the modern constitutional state. Modern society is difficult formation. Its development depends on the development of many components. The development of modern society is the result of development of political, legal, economic subsystems of society in the general understanding. A considerable role in this development is played by property. The article is devoted to the problem of the property and constitutional state. The phenomenon of the property presentation philosophical category of property. The property is important factor of development society and freedom of human. The main task is researching of property, approaching to essence of this phenomenon.* **Methodology.** *The methodological basis of scientific search is a set of philosophical and philosophical principles of scientific knowledge, methodological approaches, general methods of thinking, philosophical and general scientific methods, the use of which provided the validity and reliability of the results of the study of basic values. Research methods are predefined by his character. Dialectical and system-structural methods, methods of logic, are used in the article foremost. The scientific novelty of the study is that it examines the specific links in the interaction between constitutional state and forms of ownership.* **Conclusions.** *The article analyzes the main conceptual approaches to understanding the nature of the property as a philosophical category. The author examines the most popular philosophical concept on property issues and their impact on the formation of public relations in the economic, social, legal, political and state of sense.*

Keywords: constitutional state; private property; philosophical category of property; property; ownership; intellectual property.